

Kramerius 5

Digitální knihovna

Podmínky využití

Knihovna poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: **Osvěta**

Vydavatel: **Václav Vlček**

Vydáváno v letech: **1871-1921, 1891**

Číslo ročníků: **21, 4**

Číslo výtisků: **21, 4**

Datum vydání čísla: **1891**

Identifikátor ISSN: **1212-026X**

Stránky: **294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302**

hrubě se líbilo. Znal mne co stoupence myšlenky velkorakouské, a té se dle jeho mínění zámysly českých politiků přičily. K tomu já nechtěl přisvědčiti; kdykoliv se udála příležitost, přimlouval jsem mu, že to, co on nazývá českým separatismem, tohoto označení dokonce nezasluhuje.

Stadion moje pochyby patrně sdělil Schwarzenbergovi. Schwarzenberg brzo na to na ulici mne potkal, vzal mne pod paždí, i pustil se do rozhovoru. Tentokrát byl mnohem přívětivější, takřka důvěrnější, i přimlouval mi patrně k tomu cíli, aby mne budoucímu ministertvu získal. Byla to ulice přímo k hlavnímu vchodu arcibiskupského domu vedoucí — nyní tuším Mariánská — a po té chodili jsme sem i tam. U vchodu paláce stála stráž, která presentovala, kdykoliv se k ní přiblížila uniforma generálská, ale Schwarzenberg si toho nevšímal. Mluvil skoro sám, drže mne ostýchavého pořád pod paždím; já pak jen kdys tehdy prohodil námitku nebo otázku. Z dlouhé té rozmluvy toliko jedna věc uvázla mi v paměti. Já pravil, že si veřejné mínění nikterak nebude moci srovnati, že by Wessenberg a Krauss byli v jednom a též ministerstvě, Wessenberg, jenž po kolik týdnů jest jediným ministrem při osobě císařově, a Krauss, jenž ode dne 6. října ve Vídni obcuje se sněmem říšským. Schwarzenberg mne v tom upokojoval; protiva tato že prý se dá odstraniti; při tom však neřekl, který z nich půjde, zdaž Wessenberg nebo Krauss; vůbec vyhýbal se i tentokrát všelikému pozitivnímu sdělení.

A takž tato rozmluva — trvalať as malé půl hodiny — zůstala bez výsledku, knížeti i mně; já určitě ani nepřislíbil, ani nezamítnul. Ženušce pak psal jsem dne 27.: „Že musíme do Kroměříže, jistě ti už vědomo. Půjdu tam co jednoduchý poslanec či musímli v jiném postavení zůstatí hned zde, ještě nevím; já se ještě neprohlásil, ale ovšem napolo zavázal. Ví Bůh, že jsem po tom netoužil, i byl bych rád, abych odtud mohl jeti tak svoboden jako jsem svoboden jel sem. Milé klidné Čelakovice, kdy vás spatřím zase?!“ Byltě náš úmysl, že bychom v Čelakovicích u dávného přítele otce mého, děkana P. Františka Mancana, několik neděl klidně a utěšeně pobyli.

O naturalismu v básnictví.

Od

prof. dr. Jos. Durdíka.

(Pokračování a dokončení.)

VII.

I utkvěla osudná příhana na idealismu, jako na mnohých jiných slovích; přílišným užíváním a zneužíváním jich prvotný význam se rozvětvil a rozmanitě sešinul, slovo stává se nejen dvoj- nýbrž i vícesmyslným. Tak, poněvadž něco idealisovaného ve skutečnosti se nenalézá, znamená mnohým idealisovati tolik, co páchatí ne-

pravdu, býti nevěrným přírodě, věci pojímati nesprávně, a idealisování podle toho mělo by odevšad vymýtěno býti.

A přece každý tvůrčí umělec *mění* daný ve skutečnosti zjev, *volí* jen některé rysy z něho, totiž právě ty charakteristické, zbavuje ho vedlejších a nepotřebných příměsků, skvrn a šeredy, čistí jej, uvádí přehled a jednotu do něho, sesiluje a zhušťuje jej; ponechávají šeredu, činí to též k vůli význačnosti, nebo k tomu účelu, aby takové porušení ladnosti, disharmonii jakoukoli rozvedl, čímžto harmonie jeho díla ještě více vynikne (přímé a nepřímé idealisování). V poesii pak uvedení šeredy může nejspíše se díti, poněvadž tato jen slovem pracuje a uvedená šereda jen částkou celku bude, kdežto v ostatních částech díla dojem její se rozvádí a poruch vyrovnává. Neboť básnické dílo probíhá v čase a podává nikoli jediný obraz, nýbrž více obrazů po sobě. Poněkud jinak má se věc v uměních výtvarných, které ustalují jediný obraz; zde jest povážlivější uváděti šeredu, zůstalať by často bez vyrovnání. Obraz těla zmrzačeného neb hnusnou nemocí stíženého může býti do podrobná věrně proveden a v této věrnosti i svou hodnotu míti, ale přece si takový obraz do svých příbytků nezavěsíme. Scházíť mu něco k celému dojmu uměleckému. Řekne se, že adept lékařství může se z něho poučiti; nuže pak jest to prostředek učební, — anebo, že takový obraz odstrašuje od jistých přečinů, které onu nemoc v zápětí mívají. Toho dosahuje ještě lépe pathologické museum, ale ani v jednom ani v druhém případě neuhodilo se na podstatu uměleckého výtvoru, poučení jako odstrašení jsou proň účely podružné. Umění chce krásu, především a hlavně, a kde šeredu připouští, činí to jen za účelem krásy. I nejpatrnější šeredu, totiž mravní zlo, představuje zraku našemu, nejúplněji v básnictví, jehož polem jest nitro lidské jakožto jediné jeviště dobra a zla. Ale i zde umělec idealisuje, tvoří totiž v sobě obrazy ucelené, dokonalé, vidinné, při nichžto význačnost jest také nutným živlem; v tom smysle můžeme říci, že básník i pro vůdce loupežníků má svůj ideál. Budiž jmeno jakékoli; mohli bychom výraz idealisování odstraniti, jiným jej nahraditi, když onen nynější pohoršení plodí, ale věc by zůstala a nemůže býti odstraněna (idealismus aesthetický). Jeli podle naturalismu ideál tolik co klam, blud, lež, nezbývá než jeden předpis, totiž odstraniti ideály, jakožto něco, co v lidské hlavě nemělo ani vzniknouti, — a druhý pro umění, otiskovati úryvky skutečnosti. To jest patrně stanovisko úzké, učení samo bludné. Každý člověk nejen prostě vnímá, nýbrž i posuzuje a odhaduje, určuje, co se mu líbí, dělá si myšlenky o zjevech ještě krásnějších, a tu jest třeba jen počínaje už na cestě k ideálům.

K nim se dále zvláště druží ony vzorné pojmy čili ideje, které se vztahují k jednání lidskému, jako jsou volnost, svědomitost, energie, pilnost, dobrotivost, láska, právo, spravedlnost, — a také srůstají v ideály či vzorné obrazy. Člověk i zde posuzuje a určuje, co jest chvalitebno nebo hany hodno, co býti má a co nemá býti; tak vznikají soudy mravní a na jich základě předpisy pro vůli a jednání naše, totiž mravouka. To jest idealismus mravní čili ethický; nebo, an se vztahuje k jednání (*πραγματοί*), také praktickým nazvaný. Bez vzornosti se žádná mravouka neobejde, každáť ukazuje ke vzorům, liší vzornost

a skutečnost co nejpřesněji, a staví onu proti této. Tudíž jest každá mravouka idealistická, a jiné mravouky ani není.

Rozmanité tvary idealismu shledáváme na poli theoretickém, tak na příklad psychofysický (psychologický), jehož hlavní poučka jest, že vlastnosti věci, ku příkladu červen, jsou stavy našeho nitra, pocity, šíře řečeno představy, — a poněvadž *představu* vůbec zvali *ideou*, dáno onomu také jmeno idealismu. Ale vždy musí tvar idealismu blíže naznačen býti nějakým adjektivem. K dalším důsledkům rozšířen byl tento tvar Kantem (id. transscendentální) a jednou řadou jeho nástupců dohnán až k nejzazším koncům; tak učí Fichte, že všechna věc jest moje idea, že tedy *věci o sobě* ani není. Dále uvádíme idealismus Platonův, že všeobecné pojmy (ideje) existují odděleně od předmětův konkrétních, mimo ně či nad nimi; on pojmy činí věcmi, které jediné pravou jsoucnost mají. Se zvláštní terminologií vyskytuje se tento idealismus ve středověku, kdež právě proto, že všeobecné pojmy (universalia) podle něho jsou vlastními věcmi (realia), mu přezdělí realismus.

Naturalisté se domnívají, že nejničivější námitku vyhodí proti ideálu, když prokáží, že jej ve své zkušenosti marně hledáme; neníť prý reálním. Nikdo prý není docela zdrav, vadu, chybu neb chorobu nějakou má každý člověk; absolutního zdraví není, a rovněž tak není ideálu. *Ale přece poněti o takovém úplném zdraví máme*, myslíme si je, mluvíme o něm, zobrazujeme a vzorným pojmem činíme, ba toužíme po něm. Skutek, že ho nezastanu ve všední zkušenosti své, není pro mne důvodem, nehleděti si svého zdraví; toť by bylo převrácené počínání, — nýbrž třeba bych věděl, že onoho ideálního zdraví nedosáhnou, přece svého daného empirického zdraví šetrím, abych se onomu co možná přiblížil. Ideál jest v duchu mém, jakožto vzorný obraz, a tím zřetelem jsou i logické přesné pojmy věru ideály nám uložené (idealismus logikální). Řecká filosofie ve slavné době prohledla podstatu vědy a vyslovila, že poznatek vlastně tak nazvaný směřuje k něčemu všeobecnému, a že se vyjadřuje soudem všeobecným, — což samo jest požadavek ideální (idealismus noetický, vědo- nebo poznatkoslovný).

Z tolika zdrojů plyne přece ten povšechný byt neurčitý zvuk, že totiž idealismus znamená ušlechtilé nadšené smýšlení, které přesvědčeno jest o něčem vyšším, jeho se drží a v životě k němu nabádá, — hlásajíc, že jest něco lepšího nežli smyslná rozkoš, že krása a dobro jsou více než prázdná slova, že vznešenost vůči sprostotě trní a že duch mi jistější jest než hmota. V tomto smysle často idealismus uvádí se proti sensualismu i proti materialismu.

Ač tedy ideál není nic makavého, skutečného, nelze o něm říci, že jest lež. Lež vyslovuje se vždy s ethickou příhanou, a tu ovšem snadno proti ideálu kázati s celou rozhorleností, jako se káže proti lži. Odstraňme pak sochy Mus, Apollina, Joviše! Ale mohou ony zahrnuty býti v rubriku lži? Náhled takový důsledně prováděn by vedl k čirému obrazoborství.

Abychom vedle obdoby se zdravím ještě provedli druhou: s ideálem má se to jako se svědomím. Tohoto konstatovati přírodní věda nemůže, a proto podniknuto tisíc pokusů, které chtěly svědomí vymýtiti jakožto přelud, předsudek a vnucený nám zvyk. A přece všechno marno; přese

všechny vědecké důvody, že svědomí vlastně nic není než pouhý před-
sudek, ono mluví dále svým neodbytným hlasem. A tak ideál; každý
člověk jej má, a lidstvo si nedá vyrvati ho. Tu se nám otvírá výhled
v krajinu nedohlednou, a bylo by mnoho co líčiti, nejen kterak ideály
povstávají, kterak se vyvinují, ale též jak člověčenstvo potřebno jest
ideálův, — úloha to rozsáhlá, důležitá i vděčná, k níž my zde toliko
poukazujeme. Co se konečně týče zvláště uměleckého tvoření, zajisté
nauka, která proskribuje idealisování, podobá se nápadu, který lidem na-
mluviti chce, aby mluvit přestali; tím že se zbudou povinností z vyš-
šího daru nutně plynoucích (jako si důslední černí přírodníci v Africe
vypravují o anthropoidech, že nemluví, aby nemusili pracovati), — tu
nabývá naturalismas svého nejzazšího smyslu, jakožto nedostatek, ano
pravý opak všeho umění i veškeré kultury (viz o tom zmínky shora
učiněné). Odstranění ideálů poněkud se ilustruje odstraněním mluvy.

Rovněž tak mnohoznačné jest slovo realismus. Ani toho nemůžeme
stopovati po jeho různých významech; vystupujeť jednou vzhledem
k rozmanitým tvarům idealismu, po druhé vzhledem k humanismu,
jindy k formalismu, a též proti středověkému realismu, dále proti pla-
nému blouznění a bájení, proti mystice i nadšenosti a podobně. Protiv
vzájemných mezi všemi jednotlivými druhy jednak realismu jednak
idealismu nelze zde vykládati, ani za kterých podmínek na zjevu slo-
ženém se snášejí. Tak jest filosofie Herbartova v metafysice realistická,
uznávajíc jsoucnost *věcí o sobě*, kdežto v ethice a v esthetice jest
idealismem. Vůbec však podnikli jsme tento pohled na široké pole
obou výrazů za tím účelem, abychom ukázali, jak pečlivě si počínati
jest při užívání jich, za druhé, jak mohly se tak rozšířiti, že skoro
zaznívají jako pohodlné formule ze všech úst a že konečně neurčitým
uváděním jich mnoho nedorozumění se naplodí.

Přese všechnu neurčitost vzorec „*idealismus — realismus*“ na poli
esthetiky se ujal slouže k rozřešování a často k zastírání oblíbených
otázek sporných. Realismus pak na onom poli jest umírněný natura-
lismus, — jako zase říkají, že tento jest extrem realismu. Poněvadž
při naturalismu přemrštění jest patrné, jímžto příliš divoce proti pod-
statě umění čelí, užívají spisovatelé nyní raději druhého slova. Ostatně
rozeznání mezi idealismem a realismem týká se jen quanta, mnoholi
totiž výtvar z jednoho i z druhého má. Klasický musí míti obé; schází-li
jedno, přestane býti klasickým. I lze říci, že jest idealistický a rea-
listický v různé míře, nikoli však výlučně jedním nebo druhým; místo
aut-aut položme *et-et*. A to jest také pokus odkliditi hlavní spor v krás-
ovědě. Jakmile stoupenci vykládají, jakým realismus býti má vzhledem
k extremnímu naturalismu, jakých pravidel šetřiti, které požadavky
plniti, olupují jej o nejmilejší výsadu, o jeho svobodu. Patrně spolu,
že tento realismus v básnictví může míti rozmanité tvary a stupně, že
na se brává rozličný ráz podle spisovatelův a zemí . . . tak se mluví
o realismu ruském, norském, německém a jiných. Vyličení jejich patří
do dějin literatury, kdežto v theoretickém ohledu platí o nich, co ře-
čeno o význačnosti.

Proto ani v onom vzorci „*idealismus a realismus*“ nejsou oba
výrazy rovnovážné. Kdežto idealismus krásu celou, potaká realismus

jedinou stránku její, asi úměrně jako v dvojslovích: krása a význačnost, uměna a pravdivost, herec a povahoherec (překlad z Rankova slovníka: Charakterspieler). Žádámeli od každého herce, aby „pěkně hrál,“ zahrnujeme v ten požadavek také pravdivost, kdežto herec charakterní podává nám právě tuto s větším důrazem a tudíž s oblibou si volí postavy různé, zločinné, ošklivé, na kterých své umění tím lépe prokázatí může, jak totiž umí nápodobiti. Kdy význačnosti se nedbalo a produkce umělecká tím či oním směrem zaběhla v jednostrannost, má realismus své oprávnění, opírali se a na opomenutou kategorii význačnosti pozor obrací a tu zápolí se zástupci jednostrannosti. Vycházíť odtud prospěch, že nastává ve vývoji uměleckém živější ruch, mnohé otázky hlouběji se protrásají, vědomosti se rozšiřují, myšlení i produkce pokročí.

Uměna baví a blaží nás; umělci sami především se k tomu přiznávají, velebí ji za to a vděční jí jsou.

Naturalisté hlásají, že uměna má jiný vyšší cíl než blažiti člověka a krášlit svět; týž cíl prý jako věda: poznávati svět, — poučovati, polepšovati! Stále a stále to zní: krása jest něco vedlejšího, my nechceme krásy, my jsme slídiči pravdy, my naturalisté jsme pracovníci v její službě, anatomové, analytisté, snášeči dokumentů lidských (Zola), — a hned zase dodávají, že věděti a zvídati jest slast. Ovšem že jest, ale obrátiti se výrok nesmí; neboť ne každá slast plyne z onoho zdroje. I uměna nás blaží poskytujíc nám nejčistší zábavy, což jest něco jiného než pouze vyrážeti se. Ona odpoutává člověka a povyšuje nad všednost, ozdobuje mu svět. Za tím účelem obecnost chodí do divadla, a nikdy jinak nebude; za vědeckými účely se lidé do divadla nepohrnou. Chtějí se tam obveseliti nebo povznesti, v jednom i v druhém případě vytrhnouti se ze všednosti své, ze své prosy, ze své „pravdy.“ Proto si tam přejí švarného humoru, žertu a smíchu, nebo pravého povznešení, buď veselohry nebo vznešenohry, čímž má tragédie býti. Umění jest radost pro vnímatele a repraesentuje přece onu vyšší sféru, milou úroveň proti měnlivé, pravdivé a nízké všednosti. Všední den a svátek, denní klopot a svatvečer, tak asi se mají k sobě prosa a poesie. Chcili zříti sprostotu, podlost a kal, netřeba mi umění. Všeho toho máme v životě dost, i té tak zvané pravdy. Hřmot mne pronásleduje po celý den, večer v divadle si přejí hudbu. A konečně že lidé závisí na hmotě, že jsou jako zvířata, že se plodí a rodí a vyvinují jako ona, že se živí a vadnou a umírají jako ona, že se rvou a potírají navzájem, to už víme; k tomu není potřebí pražádné novověké vědy, tím méně aby nám to uměna stále opakovala. Však to už v bibli Koheleth káže: „Případnost člověka jest jako případnost hovada!“ Ale my chceme výše, chceme věděti a tušiti více, zříti před sebou a konati, co býti má, co jest krásné a dobré: a tomu slouží uměna, to jest ona ideálů říš, jak se nazývá, či povznešení vezdejška. Požitek umělecký jest něco tak vzácného, ušlechtilého ano povznášejícího, že mnozí spisovatelé, ač naturalisté, jím chtěli nahraditi náboženství. Zábava v tomto smysle není nic nehodného, nýbrž důstojný cíl činnosti umělecké. Že se tato někdy zvrhá a místo čisté zábavy jiného něčeho vyhledává, jest pravda, ale nedokazuje nic proti onomu vyššímu cíli. Víme konečně také, že

i zábavou člověk může býti poučen; jest to věnem uměny, že nás také osvěcuje, jako se ani jiných pohnutek a účelů nevzdává, — ale ty nejsou ona sama.

Tímto účelem, dělají vědu, poučovatí a vychovávají, naturalismus, jak podotčeno, rád doplňuje svou čelnou zásadu; ale v uměleckém ohledu mu to málo pomůže, otázka ta dávno rozhodnuta jest a náleží ku platným výtěžkům esthetiky. Jen tam, kde umění skutečně nápodobí, a kde záleží na věrnosti podobizny, — tam má ovšem vodítko nápodobovací svou platnost. Ale jsou případy, kde se nic nápodobiti nemůže a umění přece největší své triumfy slaví, produkujíc nám něco, co nám skutečnost tak úplně, čistě a vznešeně nepodává, a o čem se může věru říci: „Ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo . . .“ Než i tenkrát požadavek význačnosti trvá, odkudž opět vysvítá, že význačnost jest něco jiného než prosté nápodobování.

Poněvadž naturalisté svou zásadu „krása jest pravda“ hodně do popředí pošínují, ji všude proukázati chtějí, přemrštují ji takovým způsobem, že ze skutečnosti zrovna to ošklivé, drsné, hnusné a odporné vyhledávají, — a tak se stává, že předmět sám takového „pravdivého“ románu zůstává dojem ne tragický, nýbrž trapný. Člověku jest po tom, jako když něco zažil, nač by zase nejraději ihned zapomněl. Viz Zolovu *La Terre*!

A tak, co zůstane vlastním oborem, kdež naturalismus patrněji vyniknouti může? V uměních smyslových jen částka malířství, ač i ta s výhradou několikrát vyčtenou, — a v básnictví? ptáme se dále.

Všechno, co veršem psáno, zůstává mimo naturalismus; neboť verš jest něco umělého, od lidí úmyslně učiněného, jako hudba, nevyskytuje se ve skutečnosti, jest antinaturalistický, jest jako hráz, která krajinu básnické uměny chrání proti povodni naturalismu.

Dále mnoho, co prosou psáno, vymyká se z naturalismu, — tak že zbývá jemu onen útvar básnický, který pro svou takořka neobmezenou libovolnost má rysy nejméně určité, totiž román se svými odrůdami většího a menšího rozsahu. Román snese nejvíce; do širokého prostranství jeho vejde se všechno, o čem se vůbec mluviti dá, pojednání lékařské, hospodářství polní i národní, statistika, historie, socialismus, politické otázky, — ano právě u národů, kde není dosti politické svobody, kde není zákonodárných sborů, kde se na veřejnosti o věcech oněch přímo jednati nesmí, utíkávají se spisovatelé v říši románu . . .

A proto otázka naturalismu vlastně nejpálčivější jest vzhledem k onomu tvaru, který se vznáší na rozhraní mezi poesíí a prosou. —

Po vyšetřování provedeném můžeme konečně přistoupiti k definitivnímu rozřešení otázky.

Naturalismus totiž postoupil v popředí, získal si mnoho přívržencův a ustavil se proti ostatním náhledům jako zvláštní strana, jež prý uvádí novou epochu ve veškerém umění, v literatuře, v esthetice, ano též na ostatní obory v duševní říši nároky své rozestírá. Proti jeho přímýslům však ozvalo se též dosti hlasův, odmítajících jej více méně důrazně, kterýmž naturalismus opět sám se opřel, na svůj program ještě tvrdošijněji se zatáhl, tak že konečně protivy se zostřily, hojná

polemika se roznítila, v časopisech všeho druhu a ve zvláštních knihách, důvod proti důvodu se klade, jako když před soudním tribunálem strana se stranou se pře a jedna druhou uničiti hledí. V horlivosti své často strana straně více a těžších přečinů na vrub klade a horších nástrah přičítá, nežli jich v skutku spácháno, z pouhého rozmínění stává se hlučná hádka a spor nabývá rázu neutěšeného. Což divu, že v četných kruzích, kterým se věčné hádání protiví, tím živěji projevila se touha po nějakém rozhodnutí záhady a uklizení sporu.

Nádherná esthetika obsahová směru Heglova, nejznámější a nejrozšířenější všech soustav, měla už ve svém základním vzorci vhodný prostředek k onomu cíli. Ráz a protiráz v dialektické methodě jest povšechná příhrada, do které se vejde i důtklivé protivětí naše, ano poněvadž z napjetí protiv vyplyne další člen, jest ono i pružinou vývoje. Jaké rozřešení sporu v ní jest předzjednáno, vysvítá zřetelně. V knize Vischerově, největší to posud učebnici o kráse, jest věc do podrobná provedena; spisovatel jemným smyslem stopuje onu protivu po všech uměních, hromadí doklady nejzajímavější z různých dob, liší ještě jemnější odstíny oněch hlavních dvou pojmův a uvádí je několikaletými názvy, jako idealismu a realismu, classicismu a romantismu, typického a individuálního, plastického a malebného (s hudebním), přímého a nepřímého idealisování, krásy a pravdy, — do kterýchžto dvojic celou otázku naturalismu jaksi rozpouští, aby pak dáváje každému, což jeho jest, stanovil dvojici dvou *rovnoprávných slohův* v umění. Tímto vzorcem mezi oběma tábory jaksi zprostředkováno, protivníci usmíření býti měli. Svrchu jsme už na rozřešení toto naráželi.

Cokoli pěkného a duchaplného tam o věci pověděno, a cokoli se stanoviska esthetiky formové proti oněm dvojicím namítnouti lze, to vše jest méně závažné u porovnání s jiným skutkem, že totiž vlastní naturalismus sám vystoupil s větším sebevědomím a důrazem, postaviv se proti všemu posavadnímu řešení jakožto jedině oprávněný, navrhovanou rovnoprávnost s nějakým druhým členem rozhorleně zavrhuje, pokládaje všecken posavadní vývoj umění a esthetiky za věc odbytou, překonanou, zastaralou a tvrdě, že jím teprve nová doba v životě, v literatuře i v umění nastala; ono prý vše už náleží do dějepisu, přítomnost a budoucnost však jemu, — a jeho heslo jest opět a opět hlásané: pravda! Jí vymezují i krásu, a tak by byl pojem krásy velmi pohodlně zjednáno.

Krásu však jest pojem hromadný, náleží k němu ještě více požadavků mimo onen vytčený, i sama pravda v jiném významu než vědeckém, jak po celou rozpravu zevrubněji se doličovalo.

Když pozornost zvláště se obrátí k jednomu z oněch požadavků, ten důtklivě se vytkne a ostatní se v jediný výraz, totiž krásu, zahrnou, vznikne několik známých dvojsloví, jako *pravda a krása*, *síla a krása*, *harmoničnost a krása*, *vyrovnanost a krása* a podobné, ve kterých člen první vždy v druhém obsažen jest. Odtud patrné, že se musí k celé kráse více pojmů spojití (povstane soud slučovací, konjunktivní) asi tak jako v známém hesle: V práci a vědění jest naše spasení. Naše spasení jest ne v jednom nebo v druhém, nýbrž ve *sloučení* obou dvou.

Ve sporné otázce naší stojí tedy na jedné straně výrok: *Na uměleckém díle vyžadujeme správnost a čistotu, vyrovnanost, závěr uspokojivý, jednotu v rozmanitosti, sílu, soustředěnost a význačnost (pravdivost).*

Naturalismus na druhé straně praví: *Na uměleckém díle vyžadujeme pravdivost.*

Poměr mezi oběma výroky jest ten, že druhý výrok jest v prvním zahrnut, asi jako soud částečný v soudě všeobecném.

Jest jakási opposice mezi oběma výroky? Nikoli, druhý výrok, jakožto v prvním zahrnutý má tedy svou pravdu. Avšak v jakém smysle může zde býti řeč o rovnoprávnosti? V jistém smysle zajisté, totiž že požadavek pravdivosti jest rovnoprávný s každým jednotlivým z hlavních požadavků, nikoli však se souhrnem jich, — asi jako každý člen spolku má stejná práva s každým jiným členem, avšak sám proti celku jich s jakousi výsadou se nestaví.

Na otázku tedy, zavrhujemeli naturalismus, odpovídáme, že nikoli, pokud chce býti částkou pravdy, částkou nauky esthetické; však zavrhuje je, pokud si osobuje celou pravdu, a celou esthetiku z jediné zásady vyvozuje, čímžto zabíhá v bezohlednosti a věčné zákony vkusu, tohoto esthetického svědomí, schválně uráží.

Spravedlivý a znalecký kritik nicméně postaví se objektivně před umělecké dílo, mějž si ono signaturu jakoukoli, dobře věda, že plody znamenitých autorů bývají lepší, než jejich theoretické náhledy o kráse, a že má posuzovati hotový plod, nikoli vznik jeho a mínění původcovo. Naší úlohou však tenkrát nebylo, rozebrati a posouditi některé plody naturalismu, nýbrž oceniti hlavní jejich zásadu. Z téhož důvodu nehodlali jsme rozhodovati otázku uváděním osobních hlasův, pochodících od oněch spisovatelův samých, ač veliké množství jich leží na snadě, mluvících pro i contra. Z citátů takových důkaz dostatečný se neproveďe, spíše vlastní jádro záhady se zatemní, poněvadž se obklopuje četnými, třeba zajímavými výpovědmi, — a při každém vyšetřování, které si poněkud po vědecku počínati chce, především jde o zjednodušení záhady, o jasné zřetelné pojmy, aby konečný rozsudek o věci sporné spočíval na důvodech vážených z věci samé a vysvítal každému nepodjatému, správnému myšlení. To jest dále příčinou, proč u věci sporné za doklady nehodí se plody domácích básníků; konečný soud tu bývá alterován jinými zřeteli a stává se strannickým. Jsme jakožto osoby sobě příliš blízko, známe se důkladně i z jiných stránek: osobní pak sympathie a antipathie, souhlas neb rozpor v náhledech soukromých, přízeň nebo nenávisť, protekce a kamaraderie se pletou v čistý úkon myšlenkový a podjímají rozhodnutí, jakož jest vůbec známo, že na produkci časem i místem blízké těžko ukazovati, co jest vzorné, co jest klasické.

Cokoli se však vedle naturalismu klade jakožto protiva jeho, jmenujž se tak či onak, vždy dlužno chovati na paměti pro oba směry, že umělecký výtvor pravé krásy vyhovuje všem základním kategoriím esthetickým. V tom spočívá ona známá milá rovnováha zdařilé básně, nechť ze starověku pochodí nebo nechť nejnovější datum na čele nese.

Proti ní nemá ani naturalismus hřešiti. My ho nevylučujeme, ale obmezujeme a docelujeme.

Proto pravíme důrazně: v kráse celé jest význačnost či pravdivost esthetická obsažena, a pokud naturalismus uskomní se na ni, má on v básnictví své místo i právo. Tak jsme uznali jeho pravdu, ale také odmítli jeho přemrštění.

Žebrák.

Počal v zoři, rostl hbitě
 boj na Bílé Hoře,
 z Čech den druhý na úsvitě
 bylo rudé moře;
 lid mřel mečem nebo v tichu
 lesních skrýší hlady,
 za to hýřil ve přepychu
 Anhalt, vůdce mladý.

V Novém Městě Vídni blíže
 Ferdinand jej hostí,
 tam má zrádný Anhalt kníže
 všeho do sytosti;
 chrty, koně, ženy, sluhy,
 les i hojnost zvěře,
 a když chce, i pro soudruhy
 z Vídně zlato béře.

Z lovu se kdys za večera
 Anhalt vracel k městu,
 v tom mu v plášti z houšti šera
 muž vykročil v cestu,
 klobouk tvaru vojenského
 kryl mu přímou hlavu,
 na straně pak střechy jeho
 znak byl českých stavů.

„Hlad mám,“ děl, „můj pane vůdce,
 s ženou bloudím v kraji,
 v Čechách o nás ‚zeměškůdce‘
 pramálo teď dbají,
 ondy v tvém jsem sloužil pluku,
 ale dnes mi třeba
 mnohem míň — měj štědrou ruku,
 pane, dej mi chleba!“

Anhalt v sedle níž se kloně,
 muži ve tvář zírá,